

Гавриленко Тетяна,

к. п. н., доцент, докторант лабораторії історії педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України, Україна

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР

(ДРУГА ПОЛОВИНА 60-Х – ПОЧАТОК 70-Х рр. ХХ ст.)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Динамізм сучасних суспільних перетворень в Україні супроводжується реформуванням освітньої системи, насамперед першого ступеня загальної середньої освіти – початкової школи, що закладає фундамент загальнонавчальних і соціальних компетентностей, необхідних для подальшого успішного навчання та самореалізації особистості. Наразі увага фахівців у галузі початкової освіти зосереджена на оновленні законодавчо-нормативного поля, на визначенні оптимального терміна навчання у школі першого ступеня, на модернізації змісту початкової освіти тощо. За таких умов актуальним є історико-педагогічний аналіз попереднього вітчизняного досвіду, зокрема періоду другої половини 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст., характерними особливостями якого була структурна перебудова початкової освіти, оновлення її змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний огляд показав, що проблема реформування шкільної освіти, зокрема її початкової ланки, в Українській РСР в окреслених хронологічних межах знайшла відображення у працях сучасних істориків педагогіки Л. Перемиської, Л. Бондар, В. Кузьменка, Л. Пироженко та ін.

Суспільно-політичні, соціально-економічні та культурні трансформації в УРСР у період «відлиги» (1953–1964 рр.) прискорили темп життя суспільства; сприяли зростанню культурного та освітнього рівня населення, стрімкому розвитку радіо, телебачення, преси тощо. Це, у свою чергу, позитивно позначалося на загальному розвитку молодших школярів, їхніх пізнавальних можливостях та вимагало оновлення змісту початкової освіти, на чому неодноразово акцентували науковці й практики на різного рівня нарадах, конференціях, на сторінках педагогічної періодики [2, с. 106].

Психолого-педагогічні дослідження, проведені науковими установами АПН РРФСР (під керівництвом Л. Занкова, Д. Ельконіна, Н. Менчинської та ін.), а також науково-дослідними інститутами

педагогіки та психології УРСР (під керівництвом С. Коваленко та О. Скрипченка) наприкінці 50-х – у першій половині 60-х рр. XX ст., підтвердили, що діюча система та зміст початкової освіти мали суттєві недоліки – не забезпечували ефективне навчання й розвиток молодших школярів, ґрунтувалися на старих даних про їхні пізнавальні можливості. Тому вектор уваги вчених був зорієнтований на розробку нового змісту початкової освіти, його наукове обґрунтування. Більшість із них пропонували підвищити темп проходження програмного матеріалу та за рахунок цього скоротити тривалість початкового навчання до трьох років, а також увести в курс початкової освіти вивчення елементарних теоретичних знань, застосовувати доступні учням узагальнення, здійснювати більш цілеспрямовану роботу над розвитком їхньої активності й самостійності [1, с. 87–90].

Формування мети статті (постановка завдання). Метою пропонованої статті є розкриття причин, хід і наслідки трансформацій у структурі та змісті початкової освіти в Українській РСР у другій половині 60-х – на початку 70-х рр. XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ураховуючи необхідність реформування змісту шкільної освіти в умовах соціального та науково-технічного прогресу, Академія наук СРСР і Академія педагогічних наук РРФСР спільною постановою (15 грудня 1964 р.) створили Державну комісію, що стала своєрідним загальносоюзним науково-педагогічним центром з питань змісту освіти. При комісії працювало 15 предметних робочих груп, зокрема з питань початкової освіти. Розглянувши пропозиції різних наукових колективів, Державною комісією було запропоновано проекти нових навчальних планів і програм для першої ланки школи, що, у порівнянні з чинними, передбачали такі зміни: зменшення тривалості початкового навчання з чотирьох до трьох років, підвищення теоретичного рівня викладання, більш високий рівень складності навчального матеріалу, забезпечення учнів широким колом знань про навколишню дійсність, формування у них ґрунтовних та міцних знань, умінь і навичок практичного спрямування, розвивальний характер навчання, що відповідало зростаючим пізнавальним запитам молодших школярів [2, с. 107].

Окреслені трансформації у структурі та змісті початкової освіти згодом знайшли відображення в постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів

СРСР «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (10 листопада 1966 р.). Так у документі йшлося про встановлення початку систематичного викладання основ наук з четвертого року навчання, тобто скорочення тривалості початкової освіти до трьох років; приведення змісту освіти у відповідність з вимогами розвитку науки, техніки і культури; забезпечення наступності у вивченні основ наук, більш раціонального розподілу навчального матеріалу за роками навчання тощо [3, с. 2].

На виконання зазначеної постанови науковими співробітниками відділу початкового навчання НДІ педагогіки УРСР (М. Богданович, Г. Коваль, Л. Нарочна, В. Помагайба, Н. Скрипченко та ін.) було підготовлено нові програми та підручники для трирічної початкової школи, де враховано результати попередніх теоретичних та експериментальних досліджень вітчизняних учених. З 1967/68 навчального року розпочалася їх масова експериментальна перевірка. Дослідження здійснювалося у школах Калуського району Івано-Франківської області та Павлоградського району Дніпропетровської області. Поетапно до нього долучалися школи й інших областей. Проведення експерименту мало довести педагогічну доцільність побудови навчальних планів, програм і підручників для трирічної початкової школи; перевірити відповідність змісту навчального матеріалу рівневі підготовки і розвитку молодших школярів тощо.

Експериментальна перевірка нового змісту початкового навчання завершилася у 1970/71 навчальному році. Її результати засвідчили, що більшість учнів експериментальних класів засвоїла навчальний матеріал за новими програмами; їх фактичний рівень знань значно вище, у порівнянні з учнями, які навчалися за старими програмами чотири роки. Відтак з 1971/72 навчального року всі початкові класи в УРСР перейшли на навчання за новими навчальними планами, програмами та підручниками. Змінилася і структура початкової освіти: замість чотирирічної вона стала трирічною [1, с. 90-91].

Визначимо, що в цілому запропонований зміст початкового навчання відповідав соціальним запитам та потребам розвитку учнів, забезпечував їх належну підготовку до оволодіння основами наук у середніх класах школи тощо. В основу його побудови було покладено такі підходи: навчання на більш високому рівні складності, прискорення темпу засвоєння навчального матеріалу, збільшення питомої ваги теоретичних знань, що дозволяло забезпечити

максимальний розвиток пізнавальних можливостей молодших школярів. У навчальному плані для трирічної початкової школи відбулися наступні зміни: уведення замість арифметики нового предмету – математика; запровадження вивчення природознавства не з IV, а II класу; зменшення кількості годин на трудове навчання в II і III класах; перенесення викладання історії до середніх класів. Для початкових класів підготовлено нові більш якісні підручники переважно українськими авторами (Т. Горбунцова, Г. Коваль, М. Миронов, Л. Нарочна, В. Помагайба, В. Проців, Г. Савицька, Б. Саженок, Н. Скрипченко та ін.) [2, с. 108–109]. Ці зміни зараховуємо до числа позитивних тенденцій досліджуваного періоду. Уважаємо кроком уперед те, що трансформації у змісті початкової освіти здійснювалися на наукових засадах, з урахуванням результатів теоретичних та експериментальних досліджень вітчизняних учених.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у вказаному напрямі. Однак, як підкреслює академік О. Я. Савченко, зміст початкової освіти визначався на загальносоюзному рівні, залишався уніфікованим для всіх республік СРСР. Національна специфіка, як і в попередні періоди, знаходила відображення лише в курсах рідної мови та читання [4, с. 59]. Закцентуємо також і на тому, що структурно-змістові трансформації в початковій освіті спричинили низку проблем, а саме: перевантаження учнів навчальною роботою, збільшення кількості невстигаючих школярів, недостатня підготовленість класоводів до реалізації нововведень, ускладнення роботи вчителів малокомплектних шкіл тощо [1, с. 91]. Це у свою чергу спонукало науковців і практиків до наступних активних пошуків та експериментувань у галузі початкової освіти, про що йтиметься у наших наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Т. Л. Експериментальні дослідження у галузі початкової освіти в Українській РСР (середина 60-х – перша половина 80-х рр. XX ст.) / Т. Л. Гавриленко // Гуманізація навчально-виховного процесу. зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Сипченка. – Вип. LXX. – Ч. II. – Слов'янськ: ДДПУ, 2014. – С. 85–97.
2. Гавриленко Т. Л. Трансформація змісту початкової освіти в Українській РСР у період структурної перебудови початкової ланки школи (друга половина 60-х – перша половина 80-х рр. XX ст.) / Т. Л. Гавриленко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. педагогіка і психологія: зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – Вип. 42. – Ч. II. – С. 106–112.
3. Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1966. – № 23. – С. 2–13.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник / О. Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.